

UDK 82.081:801.42

~~UDK 82.033:801.42~~
Originalni znanstveni rad

Primljeno: 2. 12. 1986.

ključne riječi: porodica, oscilografske
stilske

Almasa DEFTERDAREVIĆ-MURADBEGOVIĆ
Filozofski fakultet, Sarajevo

KAKO UMJETNIČKI TEKST OTKRIVA GOVOR

SAŽETAK

U radu se pokušalo odgovoriti na pitanje da li se prozodij-ski efekti, latentno sadržani u sintaksičkoj strukturi rečenice i tipografskim postupcima kojima se pisac koristio, zaista aktualiziraju u jednom mogućem interpretativnom čitanju umjetničkog teksta i doprinosi li takva govorna realizacija specifičnom osvjetljavanju značenja.

Rezultati oscilografske analize nekoliko odabranih odlomaka iz romana »Obala Sirta« savremenog francuskog pisca Juliena Gracqa pokazuju da čitalac reaguje kako na pojedine tipografske postupke tako i na različite sintaksičko-stilističke postupke sadržane u tekstu. A baš ti postupci mu i pomažu da lakše osmisli zvukovnu dimenziju teksta i njoj prilagodi svoju interpretaciju značenja.

Pisac ne stvara tekst samo da bi iskazao svoje misli i osjećanja, nego da bi istovremeno njegov sadržaj što vjernije prenio čitaocu. Svjestan da govorna dimenzija izraza najdosljednije postvaruje njegovu misao on, komponujući svoj pisani tekst, nastoji da što sugestivnije podsjeti čitaoca na moguće zvukovno ostvarenje teksta, upućujući ga da u samoj linearnoj dimenziji pisanog iskaza nasluti obrise virtualne »krivulje izvjesnog kretanja« koja nosi »mimetičku vrijednost«. Tako sama kompozicija pisanog iskaza pomaže čitaocu da u svojoj svijesti lakše osmisli njegovo govorno ostvarenje, a samim tim i da usmjeri pažnju na informativno značajne dijelove iskaza te da onda s njima uskladi svoju interpretaciju smisla.

Budući da se svaki pisac koristi različitim manje ili više uočljivim postupcima kako bi istakao govornu dimenziju teksta, zanimalo nas je kako čitalac u jednom mogućem interpretativnom čitanju reaguje na te postupke. Stoga smo u opsežnijoj analizi jezičke strukture romana »Obala Sirta« suvremenog francuskog pisca Juliëna Gracqa, oscilografski analizirali govorne realizacije nekoliko, po našem mišljenju, karakterističnih uzoraka teksta kako bismo i eksperimentalno provjerili neke rezultate naše stilističke analize.¹ Izbor teksta nije bio slučajan, jer osim za nas interesantnih specifičnosti izraza i sam pisac u svojim mnogobrojnim esejima naglašava vrijednost govorne dimenzije pisanog teksta.

Ističući komunikativnu snagu govorene misli Gracq (kod Bretona npr.) posebno cijeni nastojanje pisca da kod čitaoca stvori osjećanje »prisustva« te da »vrati« pisanom jeziku »visoku mimetičku vrijednost, vrlo bogati registar intonacija i gesta, bogatstvo glasovnih mijenjanja, elektrizirajuću komunikativnu snagu »onog koji govori« (Gracq, 1970, str. 172).

Uočljivo je da Gracq zaokuplja isti problem. I u njegovom tekstu nalazimo mnoge napomene kojima on precizira izgovor pojedinih riječi, pa i čitavih rečenica. Time on čitaoca podsjeća na govornu dimenziju teksta, mimiku, geste, »ton glasa«. Opredjeljenje za pripovijedanje u prvom licu kao i za prisustvo različitih jezičkih sredstava neposrednog obraćanja koja imaju fatičku funkciju »neprekidnog provejavanja kontakta« svakako ima u tom smislu određenu ulogu.

Taj napor pisca da podsjeti na govorno ostvarenje iskaza primjetljiv je i u upotrebi različitih izražajnih sredstava pisanog jezika s pomo-

[1] Odabrane odlomke pročitao je francuski govornik. Snimanje i oscilografska analiza obavljena su na Institutu za fonetiku Univerziteta društvenih nauka u Strasbourgu pod rukovodstvom profesora P. Simona. Katodni osciloskop je bio kombinovan sa sonometrom i melodijskim detektorom (pitchmeter) što je omogućilo da na oscilogramu, snimljenom kamerom, dobijemo tri paralelne krivulje od kojih najdonja prikazuje vrijednosti visine glasova izražene u hercima, srednja vrijednosti jačine glasova izražene u decibelima, a najgornja vrijednosti trajanja glasova izražene u stotinkama sekunde.

ću kojih pisac pokušava da sugerira čitaocu specifičnu optiku čitanja. Znakovi interpunkcije upućuju na osobitu artikulaciju iskaza. Tačku često zamjenjuju drugi znakovi da bi se time naznačio kontinuitet protoka misli. Izraz teži razbijanju rečeničnih okvira, pa rečenica ostaje otvorena dinamička forma misaonog traganja sve do potpunog razrješenja napetosti. U takvim dugim rečeničnim periodima grafički postupci vizualnog izdvajanja riječi postaju za čitaoca veoma izražajni. Budući da među grafostilističkim postupcima posebno mjesto u Gracqovom tekstu zauzima kurziv, interesovalo nas je kako čitalac, prilikom pretvaranja teksta u govor, reaguje na taj postupak kojim pisac nastoji da vizualno materijalizira posebnu vrijednost određene riječi u strukturi teksta. Potrebno je, međutim, odmah istaći da su osim različitih grafostilističkih postupaka prilikom otkrivanja govornog ostvarenja pisanog teksta, kod Gracqa vrlo značajni sintaksičko-stilistički postupci oblikovanja izraza.

Rečenica u sebi uvijek implicira određen »pokret«. Rečenični okvir, odnosno sintaksička veza zacrtava krivulju određenog pokreta«, ali »krivulju koja je po obliku obično vrlo jednolična putanja« upozorava Gracq.

Za razliku od logičke upotrebe jezika u kojoj »nema riječi koje bi bile posebno privilegovane« i u kojoj postoje »samo logičke kombinacije u koje riječi ulaze kao kvalitativno jednaki »elementi«, »jezik otkrivanja«, ističe Gracq, »funkcionira na više registara« pokrećući »čitavu složenu igru klavijature«. Kako stvaralačka misao može svojoj organizaciji podrediti »tako kruti i obično tako jednolični okvir francuske rečenice«? Kreativni čin jezične djelatnosti uvijek se ostvaruje u granicama virtualnih mogućnosti koje nudi dati jezik. Treba jedino, kako nam to i Gracq sugeriše, znati »prividnu podređenost sintaksi pretvoriti u sredstvo otkrivanja i oslobađanja«, »učiniti sintaksu osjetljivom« tako da ostvarena intonacijska krivulja odrazi pokret misli »koji vodi ili reprodukuje (sasvim je svejedno) sintaksa« (Gracq, 1970, 147, 151—153, 183, 186). Prema tome sintaksička je organizacija neposredni putokaz za uočavanje odnosa između sadržaja, forme i njenih potencijalnih zvučnih efekata.

Tako se riječ (ili grupa riječi) naznačna kurzivom ne izdvaja samo vizualno iz pisanog teksta, nego se istovremeno njeno isticanje i pojačava kada se u okviru sintagmatskog raščlanjivanja rečenice takve riječi nađu u položaju u kojem se obično, u skladu sa prozodijskim pravilima francuskog jezika, realizira ritmički naglasak. Budući da u tom slučaju ta »ključna riječ« u isto vrijeme potencijalno sadrži i naglašen slog, ona poprima posebnu vrijednost u pogledu komunikacijske efikasnosti. Isticanje postaje uočljivije ako je iza riječi neki znak interpunkcije koji i vizualno naznačuje delimitacijsku pauzu, primjerice naznačen završetak misaono povezane grupe riječi, kraj rečenice ili kraj odlomka.

S druge strane prisustvo kurziva, što je potvrdila i oscilografska analiza, redovito uzrokuje naglasak isticanja, tj. pojačan izgovor početnog sloga ili čak niza slogova riječi kao što pokazuje primjer koji ćemo

ovdje navesti, a u kojem se grupa riječi istaknuta kurzivom našla na kraju rečenice kojom se završava odlomak.²

- a) »Dans ce bureau de crasse et de sommeil,
- b) dans ce décombre de ville momifiée,
- c) et recuite,
- d) dans son immobilité ruineuse,
- e) c'était comme une lézarde de ténèbres entr'ouverte en plein midi,
- f) comme le cauchemar pourri de ce sommeil séculaire,
- g) qui crevait,
- h) qui se levait devant nous,
- i) qui *descendait les marches*« (str. 169).³

Kao što ćemo uočiti i u svim ostalim primjerima koje ćemo ovdje navesti upotrebu kurziva redovito prati specifična organizacija rečenice, koja najavljuje i priprema pojavu riječi istaknutih kurzivom. Paralelizmi na planu konstrukcije rečenice te anafore riječi koje uzrokuju pojavu naglaska isticanja⁴ potcrtavaju njenu ritmičnost u govornom ostvarenju. Retardacija subjekta i predikata još pojačava napetost iščekivanja, koja se u čitanju manifestovala i postepenim porastom vrijednosti visine krajnjih naglašanih vokala:

izgovorni blok	visina naglašenog sloga	trajanje pauze iza naglašenog sloga
a so — <i>mmeil</i>	140 Hz	40 cs
b momi — <i>fiés</i>	275 Hz	7 cs
c re — <i>cuite</i>	160 Hz	35,5 cs
d rui — <i>neuse</i>	275 Hz	47,5 cs

Izrazito ekspresivna pauza iza bloka *d* (47,5 cs) uvodi po smislu značajne blokove *e* i *f*. Budući da se riječ »cauchemar«, pojačana naglaskom isticanja, našla na melodijskom vrhu ona postaje ključna riječ, »otkriće«:

	'cauche	—mar	'pou	—rri
visina u Hz	300	250	250	225
trajanje sloga u cs	45,5	40,5	35	22
jačina u dB	57	57,5	56	56

[2] Sve rečenice koje ćemo u ovom radu navesti predstavimo u govornim blokovima onako kako su one bile raščlanjene prilikom čitanja.

[3] Svi primjeri navedeni su prema izdanju Julien Gracq, »Le Rivage des Syrtes«, Paris, Corti 1951.

[4] Takav je slučaj sa prijedlogom »dans« koji, u navedenom primjeru, uvodi tri uzastopne priloške oznake i koji svaki put nosi naglasak isticanja:

govorni blok	visina (Hz)	jačina (dB)	trajanje (cs)
a — dans	300	57,5	24
b — dans	250	57,5	22,5
c — dans	250	57	27,5

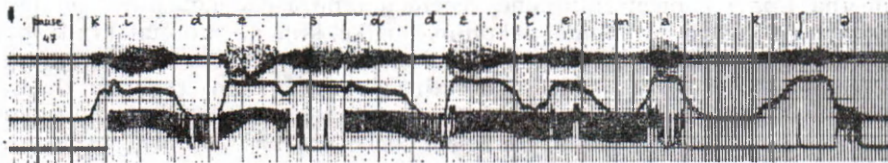
Isto trajanje misli potom se usmjerava prema glagolu što ponovo uvodi paralelizam tri relativne, jukstaponirane rečenice. Evo kako su govorno bila ostvarena tri posljednja govorna bloka:

g —	qui	'cre	—vait				
visina	200	200	120				
trajanje	21	37	27 (= 85 cs) pauza — 26 cs				
jačina	58	57,5	57				

h —	qui	'se	'le	—vait	de	—vant	nous
visina	180	250	250	225	200	180	140
trajanje	20	25,5	21,5	18,5	12,5	17,5	32,5 (= 148 cs)
jačina	56,5	57	57	57	57	56	54 pauza — 36cs

i —	qui	'de	—'scen	—'dait	'les	'marches
visina	225	250	180	160	120	90
trajanje	30,5	31,5	36,5	32,5	22	69 (= 222cs)
jačina	57	57	57	58	57	59

Dobivene vrijednosti pokazuju da se sve riječi u govornom bloku *i*, koje su u tekstu naznačene kurzivom, prilikom čitanja raščlanjuju na slogove te da svaki slog nosi naglasak isticanja što se vidi na priloženom oscilogramu:

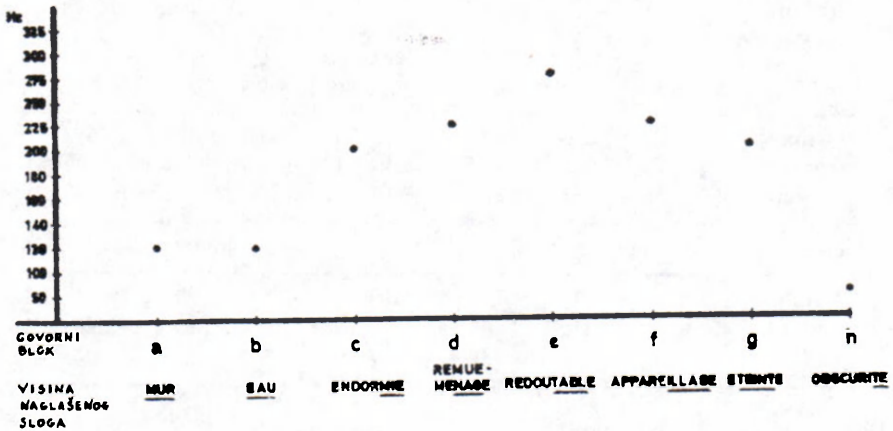

»Ono što smo nazvali rečeničnom krivuljom«, objašnjava Gracq, »dijeli se na dva dijela čije bi bilo vrlo značajno istaći dijametralno suprotne pravce u odnosu na izvjesnu kritičnu tačku koja predstavlja njen vrh« (Gracq, 1970, str. 153). Primjer sljedeće rečenice pokazuje da tu kritičnu tačku u analiziranom govornom ostvarenju zauzima upravo riječ istaknuta kurzivom koja tako *i* u svijesti čitaoca postaje najznačajnija, pa se oko nje organizuje čitava rečenica:

- »La faible oscillation des reflets sur les murs,
- les traînées lumineuses qui se croisaient çà et là au ras de l'eau,
- le silence tendu dans le noir de cette passerelle endormie,
- au-dessus d'un profond et confus remue-ménage,
- me rappelaient la nuit du *Redoutable*,

- f) évoquaient l'idée d'un appareillage,
- g) d'une croisière tous feux éteints,
- h) dans l'obscurité.» (str. 107)

To je jasno vidljivo i iz priloženoga grafikona na kojem su prikazane visine naglašanih vokala, koji su na kraju ostvarenih govornih blokova:

S obzirom na mjesto koje ta »kritična tačka« zauzima između uzlaznog i silaznog kretanja rečenične krivulje, Gracq razlikuje dva suprotna tipa rečenice: zaključnu rečenicu (»phrase conclusive«) organizovanu po strogo određenim zakonima logike, koja se automatski uklapa u unaprijed zadate rečenične modele i onu drugu vrstu rečence, koju on slikovito naziva »poput vala rasprostrućom rečenicom« (»phrase deferlante«) u kojoj se slobodno prepuštamo misaonom uzletu, neodoljivom iskušenju susreta riječi sve do konačnog otkrovenja (Gracq, 1970, str. 157).

Navešćemo ovdje primjer jedne takve rečenice:

- a) »Entre les hautes murailles tantôt fermées sur leur nudité médiévale,
- b) tantôt drapées dans les guipures démentes,
- c) que les siècles d'opulence et de joyeuse curée avaient jetées au travers des façades comme la parure d'une nuit de folie,
- d) quand le coup de vent malsain qui se lève à Orsenna avec le soir avait balayé de la chaussée les dernières feuilles mortes,
- e) et que les derniers passants des quartiers bas se hâtaient dans le claquet espacé des portes lourdes,
- f) l'impression jamais ressentie me venait parfois,
- g) à suivre ces avenues élargies par le soir,

- h) qui semblaient balayées et disponibles pour le piétinement de foules neuves et pour le soleil d'un nouveau jour —
 i) que le *temps* même coulait, coulait comme un sang, coulait maintenant en torrent à travers les rues» (str. 322—323).

Ovaj dugi rečenični period sintaksički počinje akumulacijom mnogobrojnih članova u funkciji odredaba različite vrste, pa se rečenica smisaono ne razvija. U govornoj realizaciji ona tonski počinje dosta visoko (250 Hz), a zatim se ton još više podiže (275 Hz) prilikom izgovora vokala *o* (u riječi »haute«), što naznačuje da je riječ prilikom čitanja bila izgovorena sa naglaskom isticanja (dužina sloga 40 cs, jačina 57,5 dB). Riječ je time smisaono posebno istaknuta, to više što visina neposredno iza nje naglo pada na 140 Hz i 100 Hz. Dalje u rečenici melodija ne pokazuje znatnija variranja u govornim blokovima *b*, *c* i *d*, sve do bloka *e*, u kojem visina završnog sloga dostiže 275 Hz. To naglo povišenje tona kao i pauza koja potom slijedi najavljuju smisaoni značaj bloka *f*, koji uvodi glavne dijelove rečenice: subjekat (»l'impression«) i predikat (»venait«). Mada su gramatički to osnovni dijelovi rečenice, realizirani su tonski niže (160 Hz i 140 Hz) i na približno istoj razini kao i blokovi *g* i *h*, koji uvode umetnutu rečenicu odvajajući time predikat od objekta. Tim postupkom retardacije postiže se sintaksičko isticanje objekta, što se na zvučnom planu manifestuje naglim povišenjem tona završnog vokala govornog bloka *h*, koji najavljuje objekt. Posljednji govorni blok uvodi najzad objekat »le temps«, u tekstu istaknut kurzivom. U govornom ostvarenju te riječi visina dostiže 275 Hz, trajanje sloga iznosi 44 cs, a jačina 58 dB. Ovi podaci govore o prisustvu naglaska isticanja, koji riječi daje posebnu govornu izražajnost, što jasno ilustruje i priloženi snimak oscilograma:

Poslije te riječi ton počinje progresivno da opada sa 200 Hz (kod riječi »mème« koja nosi ritmički naglasak) na 140 Hz i 90 Hz, čime je naznačena dovršenost misli.

Tri puta ponovljen glagol »coulait« te pogresivno povećanje broja slogova u naglasnim cjelinama unutar bloka *i* (up. 2 + 5 + 7 slogova) još više pojačavaju tu dinamičku sliku vremena koje poput rijeke otječe i koje ništa ne može zaustaviti.

Ako se glavni dijelovi ovog dugog rečeničkog perioda uporede s mjestom koje zauzima melodijski vrh, uočava se njihova asimetričnost: osam govornih blokova sadržanih u protazi pripremaju glavnu misao koja je u apodozi izražena samo jednim govornim blokom, a sadrži smisaono

ključnu riječ. Ta asimetričnost na planu organizacije periodskih članova dobija svoj izražajni efekt i na planu melodijske realizacije, jer njena variranja uspostavljaju hijerarhijski odnos među riječima ističući baš one riječi koje i na planu cjelokupne leksičke strukture teksta imaju vrijednost ključnih riječi (»hautes murailles« 275 Hz, »coup de vent« 300 Hz, »temps« 275 Hz).

I različito trajanje pauza upozorava na to da one u govornom ostvarenju iskaza dobijaju ekspresivnu funkciju isticanja sadržaja pojedinih riječi ili govornih blokova koji slijede neposredno iza njih, posebno kada se te pauze javljaju nakon izrazito visoko realiziranog završnog, naglašenog sloga govornog bloka koji im neposredno prethodi, što je vidljivo iz priložene tabele:

govorni blok	visina naglašenog vokala (Hz)	trajanje pauze (cs)	riječ istaknuta u idućem bloku
a	120	28	
b	225	17	
c	200	74	»Coup de vent«
d	160	33	
e	275	77	»l'impression«
f	120	53	
g	140	30	
h	200	58	»temps«

Ekspresivna vrijednost posljednje pauze nije pojačana samo svojim trajanjem, nego i time što tendenciju postepenog skraćivanja trajanja (77, 53, 30) smjenjuje nagli kontrast gotovo dva puta duže pauze od prethodne (iza bloka g).

Interesovalo nas je takođe kako se takva rečenična organizacija odražava na promjenama tempa govorne realizacije i kakvu važnost, u vezi s time, ima isticanje riječi kurzivom⁵. Prosječne vrijednosti tempa za pojedine govorne blokove prvo pokazuju tendenciju povećavanja (blok a — 59,5, b — 67,3, c — 69, d — 77,7), a potom blagog padanja (blok e — 72), što naznačuje anticipirajući karakter tempa: padanje njegove vrijednosti najavljuje uvođenje značajnih dijelova rečenice, subjekta i predikata koje sadrži blok f. Ponovno postepeno uvećavanje vrijednosti tempa (blok f — 73,9) prati dalje smisaono razvijanje rečenice. Vrijednost tempa zatim ponovo progresivno pada (blok g — 53,1,

[5] Za izračunavanje vrijednosti tempa poslužili smo se metodom Henri Moriera prema kojoj se vrijednost tempa dobija kada se 6000 stotinki sekunde podijeli sa trajanjem pojedinog intervala (koji obuhvata vremenski razmak od jednog do drugog ritmičkog naglaska uračunavajući tu i pauze). Na osnovu dobijenih vrijednosti tempa za svaki interval (koji H. Morier naziva ćelijom) izračunava se prosječna vrijednost tempa govornog bloka. (up. »*Dictionnaire de poetique et de rhetorique*«, Paris, P. U. F. 1975, str. 1069)

blok *h* — 52,4) najavljujući blok *i* unutar kojeg se tempo po intervalima veoma različito realizira, kao što je to i vidljivo iz priložene tabele:

interval	1	2	3	4	5	6
tempo	40,8	181,1	74	40,8	35,5	44,7
variranje tempa ^a	-22%	+334%	-59%	-45%	-13%	+26%

Znatno usporavanje tempa u prvom intervalu (40,8) priprema pojavu riječi »temps«, koja se nalazi u drugom intervalu a u tekstu je naznačena kurzivom. Tempo je ovdje znatno brži (njegova vrijednost iznosi 181,1), a padanje vrijednosti tempa u sljedećim intervalima još izrazitije naglašava izdvojenost riječi »temps«.

Priloženi grafikon* vrlo očito oslikava to iznenadno iskršavanje riječi koje pisani jezik naznačuje kurzivom, a kojoj njen sintaksički položaj u rečenici i njena značenjska vrijednost unutar leksičke strukture teksta dodjeljuje posebnu ulogu, pa ona i u govornom ostvarenju rečenice poprma posebnu izražajnost, što znači da zadržava svoj informativni značaj i u čitaočevoj interpretaciji.

Jedan je od čestih sintaksičko-stilističkih postupaka u Gracqovom tekstu i retardacija, koja informativno značajnu riječ postavlja u specifičan položaj, najčešće na kraj rečenice. Takav postupak neminovno nameće posebnu izražajnost i u govornom ostvarenju čitaoca kao što to pokazuje sljedeći primjer:

- a) »Je pénétraï ainsi
- b) dans une galerie écartée
- c) qui me montrait en enfilade
- d) le pont
- e) et le jardin délabré attenant au palais
- f) au delà du bras d'eau morte,
- g) et, juste de l'autre côté de l'eau,
- h) debout
- i) dans une allée couverte,
- j) tout à coup
- k) j'aperçus Vanessa« (str. 152).

Broj se slogova u govornim blokovima prvo postepeno povećava (a — 6, b — 8, c — 8), a zatim naglo smanjuje tako da blok *d* sadrži samo 2 sloga, odnosno sastoji se samo od jedne riječi (»le pont«) koja tako

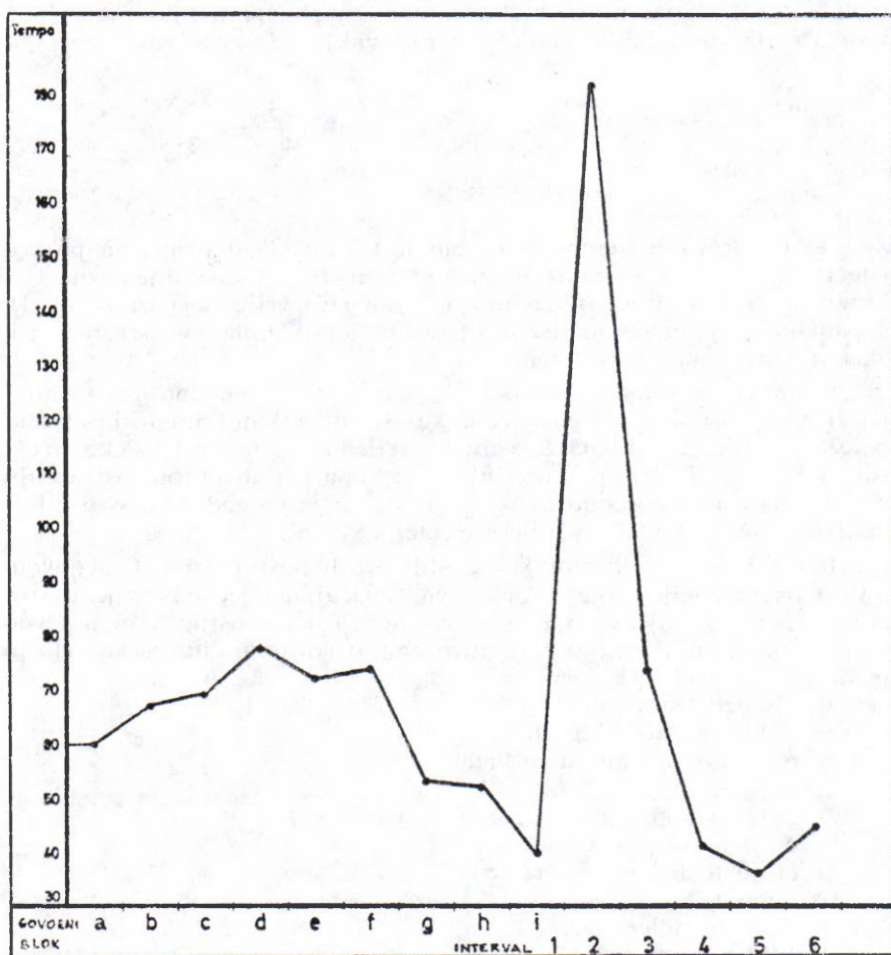
[6] Razlika tempa između pojedinih intervala izračunava se prema formuli

$$x = \frac{B - A}{A}$$

u kojoj je B vrijednost tempa u drugom intervalu, a A vrijed-

nost tempa u prvom intervalu. Rezultat izražen u postocima jest ili pozitivan, što označava ubrzavanje tempa, ili negativan, što označava njegovo usporavanje. Potrebno je da ta razlika, smatra Morier, bude najmanje 10% da bi je slušalac percipirao. Vidimo da su te razlike u navedenom primjeru mnogo veće, što znači da variranje tempa nosi značajnu fonostilističku obavijest. (up. op. cit, str. 1097)

[*] Vidi str. 60.

postaje posebno istaknuta, to više što već idući blok *e* sadrži 12 slogova. Osim toga na oscilogramu se to isticanje istovremeno manifestuje i u ostvarenim vrijednostima visine, jačine i trajanja same riječi:

	naglašeni slog bloka <i>c</i> ... enti — lude	pauza	blok <i>d</i> le <i>pont</i>	pauza
visina (Hz)	200		180 250	
trajanje (cs)	45	7	27 39	6
jačina (dB)	57,5		56 57	

Blok *d* tako remeti ujednačeno, statično opisivanje dekora usredsređujući pažnju na određeni, posebno izdvojeni detalj kojim se najavljuje skori događaj, ali koji se međutim i dalje odlaže ponovnim nastavljanjem opisa (blokovi *e, f i g*):

govorni blok	broj slogova	broj naglasnih jedinica	trajanje bloka u cs	trajanje pauze u cs		
a	(4+2)	6	2	(86,5+55,5)	142	16
b	(5+3)	8	2	(95,5+65)	160,5	33
c	(4+4)	8	2	(81,5+104,5)	186	7
d		2	1		66	6
e	(4+3+5)	12	3	(92+69+109,5)	270,5	12,5
f	(5+2)	7	2	(92,5+79,5)	172	60
g	(1+9)	10	2	(41,5+172,5)	214	36
h		2	1		55	5
i		6	1		134,5	62
j		3	1		67	48
k	(3+3)	6	2	(90+63)	153	

Kraj bloka *f* je u pisanom tekstu naznačen zarezom, koji se u govornoj realizaciji manifestuje vrlo ekspresivnom pauzom. Kao što je i vidljivo iz priloženoga grafikona, ta se pauza po trajanju znatno razlikuje od prethodnih. Njenu izražajnu vrijednost još više pojačava veznik »et« koji je u stvari produžava, služeći kao zvučna podloga napetog iščekivanja. Govorno ostvarenje tog veznika (trajanje 41,5 cs, jačina 57,5 dB, visina 275 Hz) pokazuje da mu čitalac pridaje posebnu fonostilističku vrijednost. U drugom dijelu rečenice pauze su duže, njihova se ekspresivna vrijednost pojačava i time što se trajanje blokova, odnosno broj naglasnih jedinica i broj slogova u njima, smanjuje. Uporedo s tim uočljiv je i porast visine naglašanih samoglasnika, posebno ako počnemo promatrati od bloka *g*, što se može dovesti u neposrednu vezu sa smislom:

blok <i>f</i> ... <i>morte</i>	200 Hz
<i>g</i> ... <i>l'eau</i>	275 Hz
<i>h</i> ... <i>debout</i>	275 Hz
<i>i</i> ... <i>couverte</i>	300 Hz
<i>j</i> ... <i>coup</i>	160 Hz
<i>k</i> ... <i>Vanessa</i>	90 Hz

Naglo padanje visine pri kraju rečenice stvara snažan kontrast, pa se time pojačava i doživljaj iznenađenja. Osim toga su početni slogovi blokova *g, h i j* bili izgovoreni sa naglaskom isticanja što još više doprinosi oštrom zvučnom isijecanju blokova iz sintagmatskog niza.

		trajanje (cs)	visina (Hz)	jačina (dB)
blok g	jus—	37	325	56
	—te	13	250	57
blok h	'de—	27,5	300	57,5
	—bout	27,5	275	56
blok j	'tout	19,5	325	57,5
	(t) — à	18,5	200	57,5
	coup	29	160	55

Oscilografska analiza otkriva i čvrstu povezanost između smisla, oblika i realiziranog tempa. Ujednačene vrijednosti tempa u početnim blokovima (b — 68,9; c — 63,4; d — 61,1; e — 65,8) u skladu su sa opisivanjem, dok smanjenje vrijednosti tempa u sljedećim blokovima (40,2; 41,4) najavljuje skori događaj. Ali, budući da se iskaz ponovo vraća deskripciji, tempo se ostvaruje u rasponu prije spomenutih vrijednosti (61,8). Vrijednost tempa potom opet počinje da pada (52,5 — 37,4 — 58,5). Vidimo da organizacija rečenice i smisao koji ona nosi neposredno utječu na tempo govorne realizacije. Usporavanje tempa od 14% do 26% doprinosi pojačavanju efekta retardacije. Slika postepeno izranja iz dekora da bi se najednom neočekivano izdvojila, što poprima efekt šoka, a doživljeni utisak je za čitaoca to jači što je rečenica i vizualno izdvojena u pisanom tekstu budući da se njomo završava jedan odlomak teksta.

Sljedeći primjer pokazuje kako sama forma organizacije rečenice postaje neposredan odraz sadržaja koji se iskazuje. Tu usklađenost čitalac vrlo intenzivno doživljava, što je uočljivo i u njegovoj interpretaciji: već i na samom globalnom planu raščlanjivanja govornih blokova:

- a) »Parfois,
- b) à mon côté,
- c) je la regardais s'endormir,
- d) décollée insensiblement de moi
- e) comme d'une berge,
- f) et d'une respiration plus ample soudain prenant le large, et comme roulée par un flot de fatigue heureuse.« (p. 177).

Transpozicija vremenske vizije (»je la regardais s'endormir«) u prostornu viziju (»s'éloigner«) izražena je u ritmičkoj organizaciji postepenim produžavanjem govornih blokova, brojem slogova, brojem ostvarenih naglasnih jedinica, njihovim trajanjima te trajanjima pauza:

Čitalac se prepušta ritmičnom smjenjivanju naglasaka i vokalskih asonanci u njima:

blok	broj slogova u		broj naglasnih skupova
	naglasnim	skupovima	
a	(4+3)	7	2
b	(2+4+3+2+4)	15	5
c	(2+4+3)	9	3
d	(6+4)	10	2

Ta se ritmičnost odražava i u variranju melodije čije se vrijednosti naizmjenično povećavaju i smanjuju.

blok	visina prvog sloga bloka	tonski vrh bloka	visina posljednjeg sloga bloka	
			visina	trajanje pauze
a	275	325	250	11
b	200	275	90	79,5
c	250	300	90	64,5
d	160	250	225	39

Značajno je istaći da se upravo na tonskim vrhovima blokova nalaze riječi »oscillait« (325 Hz), »rythme« (275 Hz), »pantin« (275 Hz) čije se značenje tako naglašava i melodijom. U nastavku rečenice (koji ovdje nismo naveli) melodija postaje jednoličnija, ravnija sa silaznom tendencijom (već od idućeg bloka) što je potpuno u skladu sa smirivanjem pokreta koje je zatim uslijedilo.

Raspoznatljivi poetski oblici kao što su na primjer naglašena ritmička uređenost rečenice, ravnomjerna raspoređenost slogova i naglasaka te osjetno prisutan zvukovni sklad stvaraju u čitaocu snažno poetsko raspoloženje koje se odražava i u govornom ostvarenju takve rečenice u kojoj ritmičnost i zvukovni efekti postaju izrazito naglašeni. Tada se smisao povlači u drugi plan, označeno uzmiče pred zvukovnom mimetičnošću označitelja koji upućuje na poetsku dimenziju teksta. Riječi se pretvaraju u čujne protoke poetskog vremena, kao u sljedećem primjeru.

- a) »Une nuit laiteuse
- b) de brume et de lune
- c) traînait sur les lagunes
- d) quand nous arrivâmes à Maremma,
- e) toute injectée de lumière diffuse,
- f) sur le plan argente des eaux calmes.« (str. 88)

Govorno ostvarenje rečenice pokazuje vrlo naglašenu ritmičku uređenost:

blok	broj slogova	broj naglasnih jedinica	trajanje bloka		trajanje pauze	
a	(3+2)	5	2	(76,5+109,5)	186	6
b	(2+3)	5	2	(71+159)	230	16
c	(2+4)	6	2	(83+125)	208	23
d	(5+4)	9	2	(93+89)	182	50
e	(4+3+2)	9	3	(118+74+95)	287	19
f	(6+3)	9	2	(165+135)	300	

Analiza govornog ostvarenja rečenice pokazuje da se naglasak manifestuje prvenstveno dužinom slogova (posebno onih na kraju govornog bloka), dok melodija ne pokazuje znatnije skokove od sloga do sloga što je također govorna oznaka lirskog raspoloženja:

blok

a)		<i>nuit</i>	<i>lai — teuse</i>	
	cs	37,5	91	
	dB	56	57,5	
	Hz	275	250	
b)		<i>brume</i>	<i>lune</i>	
		48	100	
		57	57,5	
		180	160	
c)		<i>traf — nait</i>	<i>la — gune</i>	
		40	68	
		57	57	
		200	140	
d)		<i>arri — vâmes</i>	<i>Mare — mma</i>	
		26	30	
		58	56,5	
		225	160	
e)		<i>injec — té</i>	<i>lu — miere</i>	<i>di — ffuse</i>
		32	46,5	78
		58	57	57,5
		250	200	250

[7] Prema istraživanjima P. R. Léona dužina naglašenog sloga dobija značajnu ulogu ne toliko kao demarkacijska oznaka naglasnog skupa koliko kao relevantna oznaka poetskog ritma (up. *Essais de phonostylistique*, *Studia Phonetica* 4, Paris, Didier Erudition, 1971, str. 158).

f)	argen — <i>té</i>	<i>calme</i>
	47	81
	57,5	58
	200	90

Budući da su u tom poetskom doživljaju izuzetno važne asonance i aliteracije, navešćemo ovdje broj javljanja pojedinih glasova:

samoglasnici	a	y	ə	ε	e
broj javljanja	9	8	8	5	5
suglasnici	R	l	n	m	
broj javljanja	9	8	6	5	

Svakako je značajno istaći da te najčešće glasove nalazimo baš u naglašenim slogovima, što ih čini još uočljivijim za percepciju. Osim toga ti glasovi upravo i sačinjavaju ključne riječi evocirane poetske vizije: »clair de lune«, »lumière«, »Maremme«. Oni, dakle, služe zvučnom isticanju riječi uvećavajući njenu metaforičku rezonantnost.

Podaci koje smo dobili na osnovu oscilografske analize pokazuju da čitalac ne reaguje samo na pojedine grafostilističke, neposredno uočljive postupke, nego i na različite sintaksičko-stilističke postupke kodiranja poruke pisanim tekstom. Naime, tim postupcima ne samo da se manifestuje značenje u pisanoj tekstu, nego ti sintaksičko-stilistički postupci postaju sredstvo prenošenja i pojačavanja tog značenja. Budući da svaki sintaksičko-stilistički postupak u sebi sadrži otisak svoje osobite zvučne realizacije, on u stvari pruža čitaocu fonostilističku obavijest, pomaže mu da linearnu dimenziju informacije pisanog teksta obogati sadržajima njegove prvobitne, globalne, govorene forme, tj. da u svojoj svijesti dosljednije osmisli zvukovnu dimenziju iskaza i da njoj prilagodi svoju interpretaciju značenja pisanog teksta. Sve ovo upućuje na zaključak da umjetnički tekst treba »znati čitati« ili kako nam to pojašnjava J. Gracq »prije nego znati čitati« umjetnički tekst treba »znati slušati« (Gracq, 1969, str. 223).

LITERATURA

Gracq, J. (1951), »Le Rivage des Syrtes«, Paris: Corti.

Gracq, J. (1948, 1970), »Andre Breton, quelques aspects de l'écrivain«, Paris: Corti.

Gracq, J. (1961, 1969), »Préférences«, Paris: Corti.

Léon, P.R. (1971), »Essais de phonostylistique«, *Studia phonetica* 4, Paris: Didier Erudition.

Morier, H. (1975), »Dictionnaire de poétique et de rhétorique«, Paris: Presses universitaires de France.

Almasa DEFTERDAREVIĆ-MURADBEGOVIĆ

Faculty of Philosophy, Sarajevo

*The Ways a Literary Text Points to its Speech
Realisation*

SUMMARY

The present paper is an attempt to answer the question whether the prosodic effects latent in the syntactic structure of a sentence as well as in the typographic methods are actualised in a possible interpretative reading of a piece of fiction and if such speech realisation of the text contributes to the specific clarifying of its meaning.

*The results obtained on the basis of oscillographic analysis of several selected passages from the novel *The Coast of Syrtes* by the modern French writer Julien Gracq show that the reader reacts not only to some typographic procedures but also to the syntactic word distribution within the sentence. This distribution as well as the typographic methods used by the writer should be observed not only as ways of expressing the meaning but at the same time as means of pointing to its speech realisation.*